IN DIE HOOGGEREGSHOF VAN SUID-AFRIKA

(TRANSVAALSE PROVINSIALE AFDELING)

SAAKNOMMER: CC 482/85 PRETORIA

1987-11-18

DIE STAAT teen: PATRICK MABUYA BALEKA EN 21 ANDER

VOOR: SY EDELE REGTER VAN DIJKHORST EN ASSESSOR : MNR. W.F. KRUGEL

NAMENS DIE STAAT: ADV. P.B. JACOBS
ADV. P. FICK
ADV. W. HANEKOM

NAMENS DIE VERDEDIGING: ADV. A. CHASKALSON
ADV. G. BIZOS
ADV. K. TIP
ADV. Z.M. YACOOB
ADV. G.J. MARCUS

TOLK: MNR. B.S.N. SKOSANA

KLAGTE: (SIEN AKTE VAN BESKULDIGING)

PLEIT: AL DIE BESKULDIGDES: ONSKULDIG

KONTRAKTEURS: LUBBE OPNAMES

VOLUME 319

(Bladsye 18 245 - 18 305)

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

HOF HERVAT OP 18 NOVEMBER 1987.

KHEHLA VITALIS NAMANE, v.o.e. (Deur tolk)

MNR. JACOBS : U Edele, beskuldigde nr. 1 het gaan eksamens skryf vandag. Hy is nie by die hof nie, soos wat u reeds verlof verleen het.

HOF : Dit word genotuleer, dankie.

VERDERE KRUISONDERVRAGING DEUR MNR. JACOBS : Mnr. Namane, ons het gister afgesluit of was gister besig gewees met die dokument BEWYSSTUK AN15(ii). -- Ja.

Dit is so dat op die vergadering was daar spesifiek gemeld dat die jeug moet saam met die ouers en die werkers werk in hulle stryd in die Vaal? -- Wat gesê was is dat die ouerige kinders sal deelneem.

Toe gesê is die ouerige kinders, watter ouerige kinders, van watter ouderdomme af? -- Volgens my verstaan van ouerige kinders is dit kinders tussen die ouderdomme van 18 en 26.

En is dit spesifiek op die vergadering gesê kinders van 18 tot 26 sal deelneem? --Al was dit nie spesifiek so verduidelik nie, maar ek sien nie ŉ rede hoekom daar jonger kinders daarby betrokke sou gewees het wat nog nie eers in staat was om verantwoordelik gehou te kan word nie.

Want ek wil dit aan u stel, die resolusie wat daar bespreek was, toe was dit bespreek en dit was belangrik dat die kinders op Maandag, 3 September 1984 nie skool toe sou gaan nie en belangrik dat hulle sal deelneem aan die opmars en die wegblyaksie? -- Ek het alreeds vir die hof hier gesê dat kinders wat hier betrokke sou gewees het, is dié wat verantwoordelik gehou kan word en die jonger kinders sou nie skool toe gegaan het nie. Die rede daarvoor was dat die onderwysers wat dan in beheer is by die skole is inwoners. Dus sou hulle as

inwoners/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

inwoners die dag saam met ons gewees het.

En ek wil dit aan jou stel ook dat dit word reg weergegee in BEWYSSTUK AN15(ii) waar dit hier gesê word dat "no children or worker must go to school or work on Monday, 3 September 1984"? -- ŉ Klein kind se gaan na die skool toe sou niks gehelp het as die onderwyser nie daar is nie.

Die insident met die persoon wat daarso verhoed was om te praat ... (Mnr. Krugel kom tussenbei)

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : Gaan u nou weg van die kinders en die skole af?

MNR. JACOBS : Dit is reg.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : Mnr. Namane, u sê u eie kinders het skool toe gegaan die dag? -- Ja, hulle het gegaan.

Maar wanneer het hierdie besprekings dan plaasgevind toe daar besluit is omdat die onderwysers nie sal gaan nie, sal die kinders ook nie gaan nie? Was dit dan nie voor die tyd nie? -- Dit was bespreek voor die dag dat die kinders skool toe gegaan het.

Ek begryp nie u getuienis nie. U sê al was dit so bespreek het u nogtans u kinders skool toe laat gaan? Ek verstaan nie hoekom nie? -- Ek het geen kind verhoed om skool toe te gaan of enige kind toegelaat om skool toe te gaan nie, want toe die kinders weg is, het ek nog geslaap. Dus het ek nie gesien toe hulle die plek verlaat het nie, maar toe ek wakker word, het hulle alreeds teruggekom.

MNR. JACOBS : Die insident met die persoon wat verhoed was om te praat op die vergadering van 26 Augustus 1984, is dit nie so dat die persoon het uit die gehoor uit gepraat nie?

HOF : Die persoon wat wat gesê het?

MNR. JACOBS : Wat verhoed was om te praat, wat hy later

geïdentifiseer/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

geïdentifiseer het, wat hy gesien het ook by die Landdroskantoor. -- Die persoon toe hy opgestaan het was nie ver agter in die gehoor nie. Hy was daar voor, dit wil sê by die voorste klomp van die gehoor. Dit is waarvandaan hy opgestaan het.

Ek praat van toe hy opgestaan en begin praat het? -- Ja, hy het toe begin praat.

Hy het nie sy sitplek verlaat nie. Toe hulle hom gestop het, het hy net weer daar gaan sit? -- Hy het wegbeweeg van die plek af waar hy gesit het, na vorentoe. Dit wil sê na die nabyheid van die verhoog.

Het hy tot op die verhoog gegaan? -- Nee, hy het nie.

Is dit so dat toe die mense nou hoor dat hy was ŉ kandidaat gewees in die verkiesing, volgens die bewering van hierdie vrou, was hulle kwaad gewees? -- Dit het ŉ geraas veroorsaak wat ek nie kan sê of dit nou as gevolg was van die feit dat die gehoor kwaad was nie, want al wat gesê was in hierdie geraas was die ander mense het gesê dat die persoon toegelaat word om te praat en party het gesê nee, hy moenie toegelaat word nie.

Dié wat gesê het nee, hy moenie toegelaat word nie, was hulle kwaad gewees? Het hulle geskreeu? -- Ek het nie opgelet nie.

Die mense het nou daar teen mekaar so geskreeu en te kere gegaan, is dit reg, sodat twee mense moes probeer om hulle stil te kry? -- Ja.

En is dit reg dat hierdie vrou wat die hele ding aan die gang gesit het, sy was agter in die saal gewees? -- Nee, dit is nie die waarheid nie.

Waar was sy gewees? -- Sy was voor my gewees agter

hierdie/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

hierdie spreker.

HOF : Waar was u in die saal? -- Ek skat ongeveer op die vyfde of die sesde ry stoele van voor af het ek gesit.

MNR. JACOBS : En die mense wat nou geskreeu het hy kan nie praat nie, waar was hulle gewees? Was hy agter in die saal? -- Orals, voor, in die middel en agter was hulle gewees.

Ek wil dit aan u stel dat as daar so ŉ lawaai in die saal was en die mense so teen mekaar geskreeu het, kon jy nie gehoor het wat al die mense sê nie. Jy kan nie vir die hof sê wat die mense gesê het nie? -- Wat ek gehoor het is die mense wat gesê het dat hy toegelaat moet word om te praat en die ander wat gesê het hy moenie toegelaat word nie. Wat verder toe daar gesê was nee, dit het ek nie gehoor nie.

So, jy kon nie alles hoor nie. Is dit reg? -- Ja.

En is dit nie ook reg nie, dat jy kan ook nie eers onthou wat alles geskreeu is daar nie? Dit het baie lank terug gebeur? -- Ek onthou dit wat ek nou hier voor die hof gesê het dat ek gehoor het.

Maar jy onthou nie alles meer wat jy gehoor het nie. Dit is al wat jy onthou, hierdie bietjie? -- As mense praat en lawaai maak soos beskryf word deur my, glo ek nie dat enige persoon in staat sal kan wees om vir ander persone te kan sê wat alles gesê en wie dit gesê het en wat deur so ŉ persoon gesê is nie.

Is dit reg op hierdie vergadering het een spreker na die ander wat daar opgestaan het en gepraat het, aanvalle geloods teen raadslede. -- Ja.

Almal van hulle was heeltemal ontevrede met die raadslede en kwaad vir die raadslede? -- Dit is die waarheid.

En almal van hulle het die raadslede uitgemaak vir

slegte/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

slegte mense, onder andere "puppets"? -- Nee, nee, ek verstaan nou nie wat beteken die woord "puppet" nie.

Weet jy wat is ŉ "sell-out"? -- Ja, as dit so gebruik word, klink dit dat ek nou verstaan wat gesê word.

Is dit so gedoen?

HOF : Wat is ŉ "sell-out"? -- Dit beteken ŉ persoon wat sy medemens verraai.

MNR. JACOBS : Was die raadslede dan uitgemaak daar deur die sprekers as persone wat hulle medemense, swart mense, verraai? -- Ja.

Was die raadslede ook daar uitgemaak as mense wat saam met die regering die swart mense onderdruk?-- Nee, ek kan nie onthou dat sulke woorde gebesig was nie.

Was dit daar gesê dat hierdie swart mense - hierdie raadslede wat die swart mense verraai, is dan ŉ deel van die vyand van die swart mense. -- Nee, dit was nie so gestel nie.

HOF : Hoe is dit gestel? -- Wat gesê was is dat hierdie mense, met verwysing na die raadslede, word verryk met die sweet en die gebrek van die arm mense se bekwaamheid om sekere dinge te bekostig.

MNR. JACOBS : Hoe is gesê om wat se dinge te bekostig? -- Deurdat die huur verhoog word wat deur die mense betaal moet word wat eintlik nie soveel het om dit te kan bekostig nie.

Maar ek verstaan nou nog nie hoe word die raadslede daardeur verryk nie? Wat is daar op die vergadering gesê hoe word die raadslede daardeur verryk nie? -- Dit is omdat dit opgelet is dat die raadslede, as hulle aansluit by die raad en wanneer hulle verkies word in die raad, dan is hulle net soos gewone ander mense, maar nie lank nadat hulle op

die/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

raad gekies is nie, begin hulle ryk word.

Is dit gesê daar hoe dat hy ryk word? -- Dit was nie gesê daar nie, maar volgens my siening, dit is as gevolg van die omkopery wat hulle ontvang van mense wat na hulle toe gaan met versoeke dat hulle ryk word.

So, dit is nie op die vergadering gesê nie, sê jy? -- Nee, dit was nie gesê nie.

Wat is op die vergadering gesê, hoe verraai die raadslede die swart mense? -- Dit was nie verduidelik hoe dit gedoen word nie.

Mnr. Kabi, was hy ook kwaad vir die raadslede toe hy daardie gehoor toegespreek het? -- Ek sal nie sê hy was kwaad nie, maar hy was ook nie bly gewees nie.

Kan jy onthou wat hy gesê het of kan jy nie meer vandag onthou wat mnr. Kabi gesê het nie? -- Al sal ek nie in staat wees om alles aan te haal in sy toespraak nie, is daar wel iets wat ek onthou wat hy gesê het.

Het hy ook raadslede aangeval? -- Ja, dit is so.

Het hy ook gesê hulle is verraaiers? -- Ja, dit is so.

Het hy ook gesê hulle is oneerlike mense? -- Ja, dit is so.

Volgens sy toespraak, het hy 'n persoonlike aanval geloods daar teen mnr. Rabotapi? -- Ja, hy het iets gesê oor Rabotapi.

Dat hy ook 'n verraaier is? -- Ja.

En dat hy oneerlik is? -- Dit is so.

Het hy ook gepraat van mnr. Liphoko dat hy - mnr. Liphoko wat na verwys word is 'n raadslid? -- Ek kan nie onthou dat hy van mnr. Liphoko gepraat het nie.

Jy kan glad nie onthou of hy sy naam genoem het nie?

As/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

-- As hy van Liphoko melding gemaak het, sou ek vandag vir die hof hier gesê het dat ek onthou dat hy melding gemaak het van hom. Ek sal u sê hoekom. Liphoko was goed bekend aan my en 'n persoon aan wie ek gewoond was.

Maar jy het ook nou net vir die hof gesê jy kan nie alles onthou wat hy gesê het nie? -- Dit is heeltemal reg. Dit is wat ek gesê het, maar wat Liphoko betref, dit moes ek onthou het, want hy was 'n vriend van my wat aan my bekend is en ook 'n vriend. Dit sou ek nie vergeet het nie.

Was mnr. Liphoko van Evaton 'n raadslid? -- Ek het hom geken as 'n persoon wat betrokke is by die huurmotors.

Het jy geweet dat hy 'n raadslid was?

HOF : 'n Eienaar of 'n bestuurder van huurmotors of wat? -- Hy was 'n eienaar van huurmotors.

Het hy hom self bestuur? -- Ja, hy het ook huurmotors bestuur.

Hy was nie 'n winkelier nie? -- Hy was 'n winkeleienaar ook.

MNR. JACOBS : Weet jy of weet jy nie of hy 'n raadslid was nie? -- Ek weet nie daarvan nie.

HOF : Lewe mnr. Liphoko nog? -- Hy is oorlede gedurende 1984.

Op vreedsame wyse? -- Nee, dit blyk dat dit as gevolg van 'n ongeluk was.

Is hy aangeval in die oproer? -- Ja.

MNR. JACOBS : As jy so 'n goeie vriend van die mnr. Liphoko was en hy was 'n raadslid, dan sou u dit mos geweet het, is dit nie? -- Ek sou nie daarvan geweet het nie. 'n Persoon wat ek beskou as 'n vriend, is 'n persoon met wie ek nog nooit vantevore moeilikheid gehad het nie, ook nie 'n woordewisseling gehad het nie, 'n persoon wat ons mekaar nog goed gegroet het. Dit is 'n persoon wat ek sê is 'n vriend.

HOF/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

HOF : As u geweet het hy is ŉ raadslid sou hy nie meer ŉ vriend van u gewees het nie? -- Nee, ons sou nog mekaar gegroet het en gevra het hoe gaan dit.

MNR. JACOBS : Sou hy nog ŉ vriend gewees het? -- Ja.

Kan ek net duidelikheid kry oor die mnr. Liphoko. Het julle by mekaar gereeld gekuier? -- Nee, nee, hy weet nie eers waar ek woon nie.

Het jy geweet waar hy woon? -- Ja, ek het geweet.

Waar het hy gewoon? -- Evaton.

Jy het hom nooit daar besoek by sy huis in Evaton nie? -- Nee, ek het hom nog nie besoek by sy huis nie.

Het jy geweet dat Liphoko ŉ raadslid was? -- Nee, dit het ek nie geweet nie.

Wat vir my dan eienaardig is, jy weet nie of daar ŉ ander Liphoko was nie. Nou sê jy vir die hof dat hierdie Liphoko waarna verwys was deur mnr. Kabi is die vriend van julle.

HOF : Hy sê daar is nie verwys na ŉ Liphoko wat hy kan onthou nie. Daar is verwys na ŉ Rabotapi.

MNR. JACOBS : Ek wil dit dan aan u stel, u kan nie onthou wat presies mnr. Kabi gesê het, behalwe dat hy - laat ek dit so stel. Het hy ook aangedring daarop dat daar van die raadslede ontslae geraak moet word? -- Herhaal die vraag? Die vraag is nie vir my duidelik nie.

Het hy daarop aangedring dat daar van die raadslede ontslae geraak moet word dat hulle moet bedank en nie meer raadslede moet wees nie? -- Wat ek onthou van wat Kabi gesê het is dat Rabotapi is besig om die voorvaders se land te verkoop, die land wat eintlik aan die mense behoort.

Kan jy onthou, het hy ook aangedring dat die raadslede moet bedank, dat hulle verwerp moet word deur die gemeenskap?

Al/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

-- Al het hy dit gesê, kan ek dit nie onthou nie.

Is dit ŉ ernstige ding iemand in die swart gemeenskap die voorvaders se gronde, eiendom verkoop? Word dit baie ernstig beskou? -- Ja, ek beskou dit as ŉ ernstige ding wat eintlik nie moet plaasvind nie, wat in hierdie land is daar mense wat daarop woon en as dit verkoop word, waar gaan daardie mense nou bly wat op die land gewoon het?

Het dit ook ŉ religieuse betekenis dat ŉ mens nie moet inmeng met die eiendom van die voorvadergeeste nie? -- Ja.

Om so ŉ aantyging te maak is ŉ baie ernstige aantyging, is dit nie? -- Dit is net nie aanvaarbaar nie.

En dit het die mense kwaad gemaak ook op die vergadering? -- Die gemeenskap het dit nie aanvaar nie.

My vraag is, het dit hulle kwaad gemaak? -- Ek is nie in staat om so ŉ vraag te antwoord nie.

Het die mense nie daarop ook gereageer dat hulle saamstem deur "Awethu, Amandla, Awethu" te skreeu nie? -- Hulle het dit gedoen.

Kan u vir die hof sê, dit was nie op hierdie vergadering die eerste keer dat jy gesien het dat aangedring word dat raadslede moet bedank nie? -- Ja, dit was nie die eerste keer nie, want die eerste keer toe ek daarvan bewus geword het dat dit gesê was, was dit gesê deur die raadslede wat dan daar gestaan het as kandidate om in die raad gekies te word. Dus het hulle gesê die ander moet bedank.

<u>HOF</u> : Dit is nou nie duidelik nie. ŉ Mens bedank in die middel van jou termyn of in die loop van jou termyn. As jou termyn afloop, dan noem jy dit nie bedank nie, dit is net eenvoudig die termyn is beëindig en jy hou op om ŉ raadslid te wees vanself en aan die einde van ŉ termyn as daar ŉ

nuwe/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

nuwe verkiesing dan sê van die kandidate "Stem vir my en nie vir die ander man nie, dat ek kan inkom, dat hy nie inkom nie." Die vraag het nie daarmee te doen nie. Die vraag het te doen of dit die eerste keer is dat u sien dat aangedring word dat raadslede bedank of soos dit in u terminologie gebruik word "resign"? -- Ja.

Dit was die eerste keer by die vergadering? -- Ja, dit is so.

MNR. JACOBS : Jy het nie in koerante gelees dat daar op ander plekke ook vergaderings gehou was waar gevra is dat raadslede moet bedank nie? Dit het jy nooit in 'n koerant gesien nie? -- Nee, ek het nie van so 'n berig gelees in die koerante nie.

Julle het nou besluit julle sal aandring dat die raadslede moet bedank. Is daar toe bespreek wat gaan nou gebeur as hulle geboikot word en hulle word gevra om te bedank en hulle doen dit nie, hoe gaan julle ontslae raak van die raadslede? -- Ons het gesê as hulle nie bedank nie, dan gaan ons die raadslede se besighede nie gebruik nie, deur te sê ons gaan nie van hulle besighede koop nie.

Verstaan ek jou dan korrek dat dit was op voorwaarde gewees, hierdie besluit dat die raadslede geboikot moet word, dat dit sal alleen geboikot word, hulle besighede, as hulle nie bedank nie? -- Ja. Om hulle bewus te maak dat hulle kan besef dat ons nie saam met hulle stem nie.

Dit is nie besluit daar op daardie vergadering dat in die vervolg moet hulle besighede geboikot word nie, in die vervolg sal julle nie meer by hulle petrol ingooi, by hulle garages nie. Dit is nie so besluit nie? -- Ons koop eintlik ook nie vleis by die slaghuise wat hulle eien nie.

HOF/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

HOF : Ook nie sigarette nie. Stel die vraag nou duidelik.

MNR. JACOBS : Was dit daar besluit gewees op die vergadering - was daar 'n spertyd gestel gesê kyk, binne so 'n lang tyd dan moet die raadslede bedank en as hulle nie binne daardie tydperk bedank nie, dan gaan ons hulle besighede boikot? -- Wat gesê was is dat ons boikot die besighede van hierdie mense.

Sommer dadelik? -- Ja.

En as dit nie sou slaag as julle hulle boikot nie en hulle bedank nie, wat dan? Hoe moes julle dan ontslae raak van die raadslede? -- Wat gesê was is dat ons gaan voort met die boikot van die mense se besighede tot tyd en wyl hulle bedank.

Jy antwoord nie my vraag nie. My vraag is, as hulle weier om te bedank, nieteenstaande die boikot, wat was bespreek en wat was besluit wat sou julle dan doen? -- Ek het die vraag beantwoord deur te sê wat gesê was daar is dat ons gaan die besighede van die raadslede boikot. Wat nou gedoen sal word as hulle besluit om nie te bedank nie of bedank, dit was nie bespreek nie, maar ons het die hoop gehad dat as ons die besighede boikot, sal hulle bedank.

U het ook getuig in die hof dat u het voor die verkiesing van die raad in 1983, 'n vergadering bygewoon en daar het u nou oortuig geraak dat u nie met stem in die komende verkiesig nie. Is dit korrek? -- Dit is so, ja.

Op die vergadering waar jy dan was, wat het daar gebeur? Het daar ander mense gekom op die vergadering en die raad in 'n slegte lig gestel op daardie vergadering? -- Die vergadering wat ek bygewoon het voor hierdie vergadering wat ek bygewoon het by die Roomse Kerk, was 'n vergadering

gewees/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

gewees wat deur die raadslede belê was.

Net om duidelikheid te kry. Toe jy sê dit is deur die raadslede belê, was dit na die verkiesing of voor die verkiesing? Dit is die verkiesing van November 1983? -- Nee, daardie een wat u nou noem weet ek glad nie van nie. Ek het dit nie eers bygewoon nie.

Ek vra vir u watter vergadering was dit? Was dit die een wat u van die raadslede bygewoon het? Luister na die vraag, asseblief? Jy sê nou vir die hof, behalwe hierdie vergadering van 26 Augustus 1984, het jy ŉ vergadering van die raadslede bygewoon. Om duidelikheid te kry wil ek nou net van jou weet, die vergadering van die raadslede wat jy bygewoon het, was dit na die verkiesing van die raadslede in November 1983 of was dit voor November 1983 se verkiesing? -- Nou verstaan ek. Dit was ŉ vergadering voor die verkiesings in November 1983.

Toe was dit nog nie raadslede nie, maar kandidate. Is dit reg? Mense wat verkiesingsvergaderings gehou het wat kandidate was in die verkiesing? -- Ja.

Watter kandidaat se vergadering was dit? -- Dit was mnr. Mkhiwane se wyk en party se vergadering, want hy was die kandidaat gewees om gekies te word vir daardie wyk.

<u>HOF</u> : Wat was sy party? -- Ek weet nie wat die naam was nie.

<u>MNR. JACOBS</u> : As ek jou reg verstaan was mnr. Mkhiwane ŉ buurman van jou. Sy huis is blykbaar net agter joune as ek reg verstaan het? -- Dit is die waarheid.

<u>HOF</u> : Grens julle drade aan mekaar? Het julle gemeenskaplike grenslyne? Dit is beter? -- Ja.

<u>MNR. JACOBS</u> : Is julle vriende? -- Ons is bure wat goed klaar kom.

Nie/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

Nie baklei en stry of iets van die aard nie? -- Daar is niks moeilikheid tussen ons nie. Selfs ons vrouens hou van mekaar en ons kinders hou van mekaar. So, daar is nie ŉ probleem nie.

Is sy vrou se naam Gertrude? -- Nee, ek weet nie wat haar naam is nie. Ons noem mekaar op die vanne.

Kuier julle by mekaar? -- Ja.

So, op jou definisie van vriend, wat ŉ vriend is, dan is hy eintlik ŉ vriend van jou? -- Ja, hy is nou ŉ groot vriend van my.

HOF : Wat is sy voornaam? -- Ek het net die voornaam vergeet, want dit is omtrent ŉ lang tyd wat ek hom nie meer sien nie. Ek het sy naam vergeet.

Het hy getrek? -- Ja, hy het getrek.

Wanneer het hy getrek? -- Sy huis is aan die brand gesteek en hy het ook sommer in daardie tyd verdwyn.

MNR. JACOBS : Ek kan miskien op hierdie stadium net iets by vra. Die Teachers Training College, is dit ook daar naby jou huis en Mkhiwane se huis? -- Ja, dit is nie baie ver nie, ŉ entjie van ons af.

Daar van hulle huis af sal jy kan sien tot op die Teachers Training College? -- Nee, van my perseel af kan jy nie die onderwyskollege sien nie. Die rede daarvoor is dat Mkhiwane het die soort van omheining opgesit wat bekend staan as "Stop nonsense" en ŉ mens kan nie deur daardie ding sien om anderkant die huis van Mkhiwane te kan sien waar jy die onderwyskollege kan sien nie.

My vraag was gewees van sy huis af, kon jy die Training College sien? Dit was my vraag gewees? -- Jy kan nie sien nie.

HOF/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

HOF : As jy bo-oor die "stop nonsens " loer? -- Jy kan nie bo-oor loer nie, want die oë is met my. So, jy kan nie bo-oor daardie muur sien nie.

MNR. JACOBS : As jy by Mkhiwane se huis is, van daar af, kan jy - voor sy huis, in die straat of op sy stoep, sal jy daarvanaf die Teachers Training College kan sien? -- Nee, dit is ook nog nie sigbaar nie, want daar is nog baie huis-strukture voor Mkhiwane se huis wat jou uitsig versper.

Ek wil net terugkom na daardie vergadering wat Mkhiwane gehou het voor die verkiesing. Hy was 'n vriend van jou, 'n baie goeie vriend en jy het toe besluit om nie vir hom te stem nie. Op daardie vergadering moes daar dan iets gebeur het wat gemaak het dat jy nie stem nie? -- Ja, iets het gebeur.

Is dit deurdat mense daar op die vergadering gekom het om vir hom 'n moeilike vraag te vra? -- Ek het nie moeilike vrae gehoor wat gevra is nie. Ek het net gehoor daar is wel vrae wat gevra word wat eintlik vrae is wat normale vrae is of wat normaalweg as 'n normale vraag beskou kan word.

HOF : Wat het u 'n afkeur gegee aan die kandidatuur van mnr. Mkhiwane? -- Word ek miskien 'n bietjie toegelaat om uit te brei in my antwoord van hierdie vraag?

Ja, as dit nodig is. -- Toe ek by hierdie vergadering van Mkhiwane gekom het, het Mkhiwane beloftes gemaak. In die beloftes wat hy gemaak het, het hy gesê dat die raadslede wat eintlik nou pad moet gee, is mense wat eintlik nie eerlik was nie. Hy het self gesê die raadslede wat tans dien in hierdie raad, het aangesluit daar. Met hulle aansluiting daar was hulle arm gewees en na hy aangesluit het by die raad, drie of vier maande later, wat hy in die raad dien,

sal/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

sal jy sien dat 'n persoon nou met 'n kar ry, 'n ding wat hy nie gehad het nie en die tweede ding wat jy sal waarneem is dat die persoon besig is om sy huis te vergroot of 'n besigheid het, naamlik 'n winkel of enige ander soort van 'n besigheid. Hy het toe hierdie belofte gemaak dat as hy op die raad gekies kan word, sal dit nooit gebeur, nie eers 'n bietjie dat die huur verhoog word nie. Hy het 'n belofte gemaak van die strate wat almal geteer gaan word as hy op die raad gekies is en die huise sal ook voorsien word van elektriese krag en daar sal straatligte wees. Na aanleiding hiervan was daar toe 'n vraag aan hom gevra dat as hy nou nie voldoen aan hierdie beloftes wat hy maak soos die ander mense wat hy sê het beloftes gemaak voor hulle op die raad gekies was nie, wat hulle nie toe uitgevoer het nie, wat moet gedoen word. Hy is toe gevra "Hoe sal jy self jou beloftes kan vol hou en daaraan voldoen as jy sê die ander mense kon nie daarin slaag om te voldoen aan die beloftes wat hulle gemaak het nie?" Sy antwoord daarop was - ek was nie tevrede daarmee natuurlik nie. "Ons kan hulle uit stem dat hulle uit die raad uit gaan." Ek was nie tevrede met daardie antwoord van Mkhiwane nie. Op 'n stadium het hy wat Mkhiwane is vir ons gesê dat hy R200,00 uit sy sak gehaal het as toelatingsfooie om te gaan staan as 'n kandidaat. My vraag daarop was "As dit nou nodig is dat 'n persoon R200,00 moet betaal om as kandidaat te gaan staan, wat verwag daardie persoon, wat gaan hy in omruiling daarvoor kry, dit wil sê wat is sy voordele wat hy gaan kry, waarvoor hy hierdie R200,00 betaal?" Waarop hy toe vir my in antwoord sê "Dit is volgens die wet dat 'n persoon wat gaan staan as kandidaat geld daarvoor moet betaal om te gaan staan as 'n kandidaat."

Hy/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

Hy maak toe ŉ voorbeeld aan my met dr. Koornhof. Hy sê vir dr. Koornhof om in staat te wees om daar in die parlement te wees, het hy ook geld betaal daarvoor. Na aanleiding daarvan vra ek toe aan hom wat van daardie mense daar in die parlement wat die kabinet is wat arm is? Hy het nie daardie vraag geantwoord nie. In plaas van om te antwoord op die vraag wat ek vir hom vra, sê hy hulle soebat niemand om te stem vir hulle daar nie en dié wat nie wil deelneem aan die verkiesings nie, moet net wegbly en nie daar deelneem nie. Dié wat wel kan deelneem - daardie woorde het hy baie skerp gesê en dit het my baie sleg laat voel, om te hoor dat die persoon nie die vrae antwoord nie, want ons wou eintlik presies geweet het as ons gaan stem waarvoor stem ons. Met dit op daardie dag het dit vir my duidelik geword dat iets net nie lekker is in daardie raadslede se stories nie. Dit was as gevolg van wat hy vir ons gesê het as die raadslede daar gaan aansluit is hulle nog arm, maar onmiddellik na hulle in die raad gekies is, word hulle ryk. Wat my hier pla is dat hy nie vir my kan sê wat gaan hy kry vir hierdie R200,00 wat hy betaal het nie. Hoekom moet hy daardie kans vat om R200,00 te betaal. Toe ek dit gehoor het, het ek besluit om my hoed te vat, op die kop te sit en toe gesien dat daar niks is wat wel is vir my om nog hier te wees nie. Dit is al wat ek wou gesê het.

<u>MNR. JACOBS</u> : Het jy kennis daarvan gedra dat die R200,00 wat betaal word as ŉ deposito, as hy verkies word kry hy dit terug? As hy minder as ŉ aantal stemme kry, dan verloor hy dit, as hy uitval? -- Ja, dit het ek nie geweet nie, maar die vraag ontstaan nog, na hy die R200,00 inbetaal het en hy word nou op die raad gekies, sonder daardie R200,00,

as/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

as ŉ mens nou moet dink, wat gaan hy kry vir daardie R200,00 wat hy betaal het as deposito.

GETUIE STAAN AF.

HOF VERDAAG. HOF HERVAT.

KHEHLA VITALIS NAMANE, nog onder eed

VERDERE KRUISONDERVRAGING DEUR MNR. JACOBS : Mnr. Namane, kan u vir die hof sê, het u kennis gedra dat aan die begin van 1984, die eerste paar maande of die verkose raadslede en onder andere ook hierdie mnr. Mkhiwane - het hy vergaderings gehou daar in die wyk? -- Al het hulle miskien vergaderings gehou het ek geen kennis daarvan gedra nie.

HOF : Ons het nou al die naam Mkhiwane en ons het die naam Makiwane. Wat is die regte spelling van die naam? -- Ons noem hom Mkhiwane, dit is nou die bure daar. Ek hoor ander mense as hulle van hom praat, dan praat hulle van Makiwane.

So, u weet nie hoe ŉ mens dit spel nie? -- Nee, ek is nie seker nie.

MNR. JACOBS : Was daar nie luidsprekers gebruik om ŉ vergadering aan te kondig van hierdie mnr. Mkhiwane, dat hy ŉ vergadering daar gaan hou in Januariemaand, in Februarie 1984 waar hy dan sou voorgestel word aan die mense en dat hy hulle behoeftes wil bepaal, wat hulle van hom verlang nie? -- Ongelukkig het ek dit nie gehoor nie. Al was dit daar gewees, het ek nog nooit daarvan bewus geword dat daar sulke vergaderings was nie.

Het hy nie eers self vir jou gesê terwyl julle by mekaar besoek afgelê het dat hy gaan ŉ vergadering hou om by die mense uit te vind wat se behoeftes het die mense in daardie wyk van hom nie? -- Nee, op hierdie tydstip, nou laas, was dit nie moontlik gewees vir ons om mekaar maklik te sien

nie/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

nie, want hy het die plek toegemaak met "stop "nonsens ".

HOF : U sê u was goeie bure en goeie vriende gewees. Het dit geduur totdat sy huis afgebrand het of het dit eintlik ŉ bietjie doodgeloop met sy verkiesing as raadslid? -- Dit het voortgegaan, tot vandag toe. Ons is nog vriende. As ons mekaar raak loop, bly ons nog vriende.

Waar woon hy nou? -- Ek hoor hy bly iewers ver van my plek af aan die boonste gedeelte van die woonbuurt. Ek is nie seker van die gebied, of dit nou Gebied 10 is of watter gebied dit is nie.

MNR. JACOBS : Na Februarie en selfs in Juliemaand, weet u of daar toe enige vergaderings deur raadslede in daardie wyk gehou was waar jy ook gewoon het om aan die mense te sê wat dan beplan word vir die toekoms en dat dit gaan geld kos? -- Nee, ek weet niks daarvan nie.

Weet u of sulke vergaderings plaasgevind het daar? -- Na die vergaderings daar was, het ek dit eers te hore gekom.

Wanneer het jy dit te hore gekom? -- Ek kan nie meer onthou wanneer dit was nie.

Was dit verdergaderings waarin verduidelik was indien daar enige verbeterings in daardie gebiede aangebring moet word, dan gaan dit geld kos en dit sal noodwendig beteken dat die fooie moet opgaan ... (Hof kom tussenbei)

HOF : Hy was nie op die vergadering nie.

MNR. JACOBS : Ek laat dit dan daar. Net die feit dat dit gesê was, nie vir die inhoud daarvan nie, maar kom ons gaan aan. Op 5 Augustus 1984 het jy kennis gedra dat die raadslede daar vergaderings gehou het in die wyke om te verduidelik hoekom daar huurverhogings moet wees? -- Nee, ek het dit nie gehoor nie.

U/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

U weet niks van sulke vergaderings af nie? -- Nee, ek weet niks nie.

Op die vergadering van 26 Augustus 1984 het u gesê was daar liedere gesing gewees? -- Ja.

Jy het vir die hof 'n paar genoem wat jy kan onthou. Kan jy ook onthou dat daar gesing was van Mandela en Oliver Tambo? -- Ek kan onthou dat daar iets gesing was wat Mandela geraak het, maar wat Oliver Tambo betref het ek niks gehoor nie.

Kan jy onthou dat daar van Umkhonto we Sizwe gesing was? -- Nee, ek kan nie onthou nie.

3 September 1984, kan u vir die hof sê hoe laat het u die oggend opgestaan? -- Ek dink dit was na 11h00.

Het jy dan nie 'n maagaandoening gehad wat jy moeilikheid gegee het daardie oggend nie? -- Wat ek bedoel is dat ek opgestaan het en nie weer teruggekeer het na die bed toe nie was na 11h00.

Vroeër daardie oggend het jy toe al opgestaan gehad? -- Ja, om na die toilet toe te gaan.

Was dit 'n buite toilet? -- Ja, dit is 'n buite toilet.

Kan jy sê van hoe vroeg af het jy al begin op staan om na die buite toilet te gaan? -- Ek kan sê die hele nag van die Sondag het ek nie 'n goeie nag gehad nie.

Vroeg daardie oggend van die 3de, die Maandagoggend, moes jy verskeie kere na die toilet toe gaan? -- Ja, twee of drie keer.

Hoe laat is jou kinders skool toe? -- Ek was aan die slaap gewees. Ek het nie gesien toe hulle weggaan nie.

Hoe laat het hulle teruggekom? -- Ek het eers bewus daarvan geword dat hulle skool toe was na 11h00. Die rede

daarvoor/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

daarvoor is dat een van die kinders nog die skooluniform aangehad.

Weet jy wanneer het hulle teruggekom? Dit was my vraag? -- Nee, ek weet nie.

Jy sê dit was na 11h00 wat jy opgestaan het en nie meer in die bed was nie? -- Ja.

Dit beteken enigiets. Kan jy vir ons meer besonderhede gee? Hoe lank na 11h00? -- Ek kan nie sê hoe laat dit was op die horlosie nie, maar dit was net na 11h00 gewees.

Ek wil vir jou ʼn kaart gee van Sebokeng. Dit is BEWYSSTUK AAR1.

HOF : AAR1 is ʼn lugfoto van Sebokeng.

MNR. JACOBS : Ek bedoel die lugfoto en vir my sê of jy kan uitwys op hierdie ding waar jou huis min of meer is?

HOF : Laat ons dit net ʼn bietjie makliker maak. Dui vir die getuie aan waar Mkhiwane se huis is, nr. 24. -- (Getuie dui aan)

Die speld is ingedruk op nr. 24 wat Mkhiwane se huis is. Dit is nou wel ʼn bietjie eienaardig gespel op die indeks.

GETUIE STAAN AF.

HOF VERDAAG. HOF HERVAT.

K1035 KHEHLA VITALIS NAMANE, nog onder eed

HOF : Net voor die onderbreking was ek besig om vir u te vra of u op BEWYSSTUK AAR1, dit is die lugfoto, eerstens of u verstaan. -- Ek sien dat daardie kopspeld ingedruk is in die rooi strepe.

Maar begryp u wat is ʼn lugfoto? Het u vandag u bril? -- Nee, dit werk nie meer so goed nie en ek kan dit nie meer herstel laat word nie. Ek het dit nie eers saamgebring nie.

Kan u lees? Kan u ʼn koerant of ʼn boek lees soos u

is/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

is? -- Nee.

Dankie, gee die bewysstuk maar terug.

MNR. JACOBS : Loop ŉ busroete naby of voor jou huis verby? -- Die busroete is omtrent ŉ straat net bokant die straat waar ek woon.

Gebied 7 se bushalwe, is dit naby aan jou huis? -- Dit is nie baie naby nie. As ek byvoorbeeld stap van my huis na die bushalte toe en die reën val, en ek kom by die bushalte, dan is ek nat.

HOF : Ja, dit gebeur ook as ek na my tuinhekkie toe loop. -- Miskien as u ŉ bietjie nat wil word vir die dag.

MNR. JACOBS : Kan jy vir die hof ŉ aanduiding gee as jy hier staan hoe ver van hier af, na die agterkant van die gebou, in die hofsaal hier, na die straat toe voor die hof? -- Ek is nie bekend met die omgewing hier in Pretoria nie. Dus kan ek nie vir die hof ŉ aanduiding gee wat die distansie is hiervanaf nie.

HOF : Laat ons nou net eers verstaan waarvan ons praat. Is dit korrek dat daar in Selbourne wat ook Njembestraat heet ŉ bus loop? Ekskuus, dit is Njembezi? -- Ja, Njembezi. Dit is die roete van die busse wat Johannesburg toe gaan.

Is daar ook in Sebestraat ŉ bus? -- Dit is die een waarvan ek praat die naaste aan my huis net bokant my straat.

As ons nou praat van die bushalte, dink ek die advokaat praat van die bus wat loop in Sebestraat? -- Ja, dit is waar my gedagte is.

Jy sê jy kan nie vir ons ŉ aanduiding gee hoe ver dit van jou huis af is nie? -- Ek weet nie wat om te antwoord nie, hoe om te skat nie.

Was u huis aan die suidekant of aan die weste- of aan

die/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

die oostekant van Mkhiwane se huis? -- Aan die suidekant.

MNR. JACOBS : En is ek korrek dat op 'n stadium het jy gister vir die hof hier vertel dat daardie oggend kon jy hoor daar het busse geloop, want jy het hulle gehoor, jy het geluide gehoor? -- Dit is die waarheid.

HOF : Was u toe nog in die bed? -- Ja, partykeer terwyl ek nog in die bed is, partykeer terwyl ek uit was na die toilet toe het ek hulle gehoor.

MNR. JACOBS : Die kere wat jy uit was na die toilet toe, het jy opgemerk daar in die lug of daar rookkolomme was? -- Ek het nie opgelet nie. Ek het net uitgegaan en gehaas na die toilet toe. Daar was nie vir my tyd om nog na ander dinge te let nie.

En as jy teruggegaan het nadat jy in die toilet was? -- Daar was rook gewees soos dit normaalweg daar is. Daar word stowe, koolstoofvuur gemaak. So, daar is rook in die lokasie.

Het jy enige rookkolomme, digte rookkolomme opgemerk van plekke wat brand? -- Nee, ek het dit nie gesien nie.

Ons het getuienis in hierdie hof gehad van mev. Gertrude Mkhiwane dat om 08h00 daardie oggend van 3 September 1984, terwyl sy by haar huis was, het sy by die busstop van Gebied 7 'n geraas gehoor. So 'n geraas dat sy eintlik bang geword het en haar huis verlaat het en by ander mense gaan skuil het drie huise weg van haar af. Het jy dit gehoor?

HOF : Wat is die verwysing?

MNR. JACOBS : Dit is volume 72 op bladsy 3 853. -- Nee, ek het nie die geraas gehoor nie.

HOF : Kan ons nou net by u vasstel, in watter rigting is die bushalte van u af? -- Aan die westelike kant van my huis is die bushalte.

Is/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

Is die bushalte dan in Vilakazistraat? -- Ja.

MNR. JACOBS : En is jou huis nader aan die bushalte as dié van raadslid Mkhiwane? -- Nee, my skatting is dat die distansie dieselfde is

HOF : Is die busstop in daardie driehoek wat deur drie strate begrens word waarin die Commissioner's office, die kommissariskantoor lê? -- Dit is reg.

Grens die bushalte aan die kommissariskantoor? -- Ja.

MNR. JACOBS : Kan jy miskien aan die hof enige verduideliking gee dat terwyl jy die busse gehoor het dat jy nie die ander geraas gehoor het nie? -- Ek is daarvan seker dat ek die geraas van die busse gehoor het, maar die geraas wat deur mense daar veroorsaak was, het ek nie gehoor nie.

Kan jy enige verduideliking gee hoekom nie? -- Ek sal sê dit is omdat daar geen so 'n geraas was nie.

Jy sien, ons het getuienis van die brigadier in die polisie, brigadier Viljoen, dat die oggend vanaf hier by 06h00 was daar busse gegooi met klippe by bushaltes en mense verhoed ... (Hof kom tussenbei)

HOF : U sê nou daarso. Waar is daarso?

MNR. JACOBS : In Sebokeng by bushaltes ... (Hof kom tussenbei)

HOF : Onthou nou ons is met die getuie besig oor 'n spesifieke bushalte. Stel u dit aan hom dat by dié bushalte daar klippe gegooi is?

MNR. JACOBS : Nee, oor die algemeen dat daar by bushaltes in Sebokeng ... (Hof kom tussenbei)

HOF : Dit is nou baie interessant, maar hoe help dit hom?

MNR. JACOBS : Ek sal dit daar laat. Nou wil ek dit verder aan jou stel dat mev. Mkhiwane het gesê dat daarna tussen

08h00/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

08h00 en 09h00 is haar huis wat dan direk agter jou huis aangeval deur ŉ groot klomp mense. Wil jy vir ons sê jy weet daar niks van nie? -- Ek weet daar niks van nie.

En dat haar huis in daardie tyd toe ook aan die brand gesteek was? -- In my getuienis het ek gesê dit was om 11h00 gewees toe ek opgestaan het. Ek het ŉ geluid gehoor van klippe wat gegooi word en eers op daardie stadium het ek bewus geword dat dié plek, dit is die huis, aan die brand is.

Kom ons toets dit ŉ bietjie. Toe jy nou opgestaan het wat het jy gesien? -- Ek het eers my tee geniet in die huis toe ek opgestaan het.

HOF : Saam met u vrou? -- Ja.

En kinders? -- Nee, dit is nie ons gewoonte om enigiets saam met die kinders te geniet nie.

MNR. JACOBS : Waar was die kinders toe gewees? -- Ek sal sê hulle was iewers daar op die terrein. Ek kan hulle nie op ŉ spesifieke plek plaas waar hulle was nie.

HOF : Hoe lank het die teedrinkery dan geduur? -- Omtrent tien minute.

MNR. JACOBS : Is dit reg dat jy het na 11h00 opgestaan, maar jy kan nie vir ons presies sê wanneer na 11h00 nie? -- Ja.

Toe het jy nog vir tien minute gaan tee drink? -- Dit is ŉ skatting.

En wat het jy toe gedoen? -- Ek het gevra om water te kry sodat ek kan was.

Het jy toe gaan was? -- Ja.

Hoe lank het dit jou geneem? -- Ek is nie seker nie.

Jy het nou ŉ tydjie geneem om te was. En toe jy klaar gewas het? -- Ja, dit het ŉ tydjie geneem.

Wat/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

Wat toe? -- Dit was eers daarna dat ek gehoor het dat klippe gegooi word aan die agterkant, dit wil sê die agterkant van my huis.

HOF : Teen die agterkant van u huis vas? -- ŉ Mens kon hoor dat daar vensterruite besig was om te breek.

Maar dit was nie u vensterruite nie? -- Nee.

MNR. JACOBS : En toe? -- Die plek het toe gebrand daar terwyl ek so gekyk het. Eintlik het ek niks meer as dit gesien nie, want my uitsig is versperk.

Het jy uitgegaan? -- Uitgegaan tot op my perseel.

En al wat jy sien is dat die huis brand? -- Dit is wat duidelik sigbaar was.

Was die huis al uitgebrand op daardie stadium of wat? -- Nee, die dak van die huis was nog sigbaar gewees.

Kon jy die vlamme sien? -- Ja, ek het.

En jy het niks gehoor verder nie, behalwe die ruite wat jy vroeër gehoor breek het? -- Ek het gesien dat daar baie mense in die strate was, maar ek het toe nie geweet wat is nou aan die gang nie, hoekom dit so is nie.

In watter straat het jy die baie mense gesien? -- In my straat. Die mense het daar in verskillende rigtings beweeg.

Was dit sommer los mense wat daar in verskillende rigtings beweeg het? -- Dit het gewissel, een, twee, ses mense. So ŉ klein klompie mense.

Hoeveel mense sal jy sê was daar in jou straat? -- Omtrent dertig.

Jy het niks gesien in die straat wat voor mev. Mkhiwane se huis verby loop nie? -- Ek het niks gesien nie, want die uitsig is belemmer.

ASSESSOR/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : Deur die "stop nonsens"? -- Ja.

MNR. JACOBS : En langs die "stop nonsens" deur die ander bure se erwe kon jy niks sien nie? Is daar ook "stop nonsens" op? -- By die huis wat aan die regterkant van Mkhiwane se huis is, dit is daardie buurman, is daar nie ŉ "stop nonsens" nie.

Kon jy niks sien nie? -- Ek het niks snaaks gesien nie, behalwe dat ek voertuie natuurlik gesien het wat net daar verby gery het.

HOF : U kon op die pad kyk? -- Ja, as ek nou in my erf staan kan ek in die pad sien.

MNR. JACOBS : Wat se voertuie het daar verby gery wat jy gesien het? -- ŉ Broodwa wat ek opgemerk het. Die ander kan ek nie so goed onthou wat se tipe voertuie dit was nie.

En jy het niks gehoor op daardie stadium nie? -- Ek het gesê ek het gehoor dat daar klippe gegooi word en die brand waarvan ek gepraat het. Verder die res, was maar die normale gebeure wat ŉ mens normaalweg sien.

Sê net vir my as ek jou verkeerd verstaan het. Ek dog jy het hierdie klippe en ruite wat gebreek het gehoor terwyl jy nog in jou huis was? -- Ja.

Ek praat van toe jy nou uitgegaan het. Het jy toe niks gehoor daar nie, niks snaaks daar geklink nie? -- Ek het gehoor dat dit besig was om te brand omdat dit geblaas het. Iets het geblaas daar wat aan die brand was en ek kon sien dat daar brand was.

Het jy enige mense gehoor daar toe jy uitgegaan het? -- Ek het nie persone gehoor wat gepraat het of ŉ geraas gemaak het nie.

Het jy dadelik uitgegaan toe jy gehoor het daar word

klippe/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

klippe gegooi en daar is ruite wat breek? -- Ja.

Hoe hoor jy klippe wat gegooi word? Ek kan verstaan dat jy hoor ruite wat breek, maar hoe hoor jy klippe? -- Nee, nee, ek het verkeerd daar geantwoord. Wat ek bedoel het is dat ek het gehoor dat die vensterruite besig was om te breek as gevolg van die klippe wat gegooi word.

Is dit nie moontlik dat dit gebreek het as gevolg van die hitte van die vuur nie? -- Nee, ek kon hoor dat daar ŉ klip die vensterruit tref wat dit breek.

Is dit ŉ afleiding maar wat jy maak omdat daar ŉ ruit gebreek het? -- Dit is wat ek gedink het het gebeur daar toe die vensterruite gebreek het dat dit met klippe gegooi word.

Hoekom? Jy het mos nie verwag daar gaan enige moeilikheid op die 3de wees nie, jy het geen moeilikheid hoegenaamd verwag nie. Hoekom het jy nou gedink daardie huis word met klippe gegooi? -- ŉ Ding kan sommer gebeur enige tyd, sonder dat ŉ persoon daaraan gedink het dat dit kan gebeur.

Maar my vraag aan jou is, hoekom dink jy nou hierdie huis word aangeval met klippe? -- ŉ Mens kon hoor dat die huis met klippe aangeval word.

Nou kan jy dit weer hoor. Kom ons los dit daar. Het jy dadelikgestap om jou goeie buurman te gaan help en te hoor wat daar aangaan, of daar iets is in die huis wat aan die brand is en wat daar gebeur? -- Ek het om die blok geloop om te voorskyn te kom by hierdie plek, want daar is geen ander manier om by die straat uit te kom sonder om om die blok te gaan nie. Ek het op ŉ stadium om die blok gekom.

Het jy gaan hulp aanbied daar om te kyk of jy die mense kan help? -- Die manier waarop daardie plek gebrand het,

was/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

was daar geen manier waarop 'n mens kon gedink het waarmee kan ek help nie.

Het jy nie gaan kyk of mev. Mkhiwane - of jy haar kan help met enigiets nie? Het jy niks gedoen nie? -- Wat ek geweet het is dat mev. Mkhiwane is 'n persoon wat werk. Met ander woorde, sy is by die werk.

Nou verstaan ek jou glad nie. Dit is dan besluit die mense gaan nie werk daardie dag nie, jy self het nie gaan werk nie. Hoe sou sy nou by die werk gekom het? -- Dit is so. Die besluit was 'n besluit gewees van die inwoners. Wat betref mev. Mkhiwane, sy is 'n raadslidvrou, dit wil sê haar man is 'n raadslid. So, ek glo nie dat hulle enige ag op hierdie beslissing kon gee nie.

Ek wil dit aan u stel, u het geweet dat daardie huis word aangeval met klippe. Dit is hoe u geweet het van klippe wat na daardie huis toe gegooi word. U het al die tyd geweet raadslede se huise gaan aangeval word? -- Nee, u stelling is nie die waarheid nie.

En wat meer is wil ek aan jou stel, jy het ook nie hulp gaan aanbied daar nie, omdat jy nie simpatie met die mense gehad het nie, omdat hulle raadslede is en dat volgens die plan was dit dat hulle huis afgebrand was? -- Dit is nie my getuienis dat ek nie simpatie met die mense gehad het nie. Dit is u stelling daardie.

U het ook nie gaan help vir die mense nie? -- Ek het gesê dat ek om die hoek gekom het, maar die manier waarop daardie huis gebrand het, was daar niks gewees wat ek kon gedoen het nie.

<u>HOF</u> : Het u gaan simpatiseer met mev. Mkhiwane? -- Ek weet nie eers waar hulle was nie.

Tot/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

Tot vandag toe, het u gaan simpatiseer met mev. Mkhiwane? -- Ek het Mkhiwane raakgeloop en my verbasing aan hom uitgespreek.

Waar het u hom raakgeloop? -- Ek was op pad na die dokter toe vir behandeling in die nabyheid van 'n hostel waar Mkhiwane in die omgewing 'n winkel eien. Ons het dus mekaar daar raakgeloop.

MNR. JACOBS : En ek wil dit ook aan jou stel dat daardie Teachers Training College was ook aan die brand gesteek op daardie stadium? -- Ek het daarvan gehoor.

Maar jy moes dit tog ook gesien het. Jy het om daardie blok geloop. Hier brand mev. Mkhiwane se huis. Dan moes jy ook mos gesien het daar brand die Teachers Training College. Daar moes tog rook daar ook gewees het? -- Die onderwyskollege is nie sigbaar vanaf die punt waarvan ek praat nie.

Tog, die rook wat bokant hom uitgekom het toe hy gebrand het moes jy gesien het? -- Die enigste rook wat ek opgelet het, wat my eintlik die gedagte en aandag getrek het, is die een wat daar was as gevolg van die brand van Mkhiwane se huis.

Was dit 'n digte rookkolom wat in die lug in op getrek het? -- Is dit nou by Mkhiwane se huis?

Ja? -- Ja.

Baie hoog op getrek? -- Ek het nie gestaan en kyk hoe hoog dit getrek het nie.

En ek wil dit ook aan jou verder stel dat u het nie daardie lawaaiery van die mense by die busstop gehoor nie, omdat u ook geweet het daar gaan sulke dinge gebeur? -- Waarvandaan het ek dit geweet?

Dat op daardie dag van 3 September sal die raadslede

se/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

se plekke aangeval word en mense sal verhoed word om te gaan werk by busstoppe en ek stel dit ook aan jou verder dat jy moes ook gehoor het dat daar so 'n groot klomp mense mev. Mkhiwane se huis aangeval het en jy sê nou vir die hof jy het dit nie gehoor nie omdat jy daarvan geweet het en jy probeer dit nou wegsteek.

HOF : Dit is nou 'n hele klompie dinge wat u gelyktydig aan die getuie stel en ek het probeer om een-derde af te skryf en nie daarin geslaag nie. Nou weet ek regtig nie waarop die getuie moet antwoord nie.

MNR. JACOBS : Ek sal dit so stel dat jy het geweet dat raadslede en raadseiendom sal aangeval word daardie dag. Wat is jou antwoord op my vraag.

MR BIZOS : With the greatest respect, the witness is not entirely wrong in posing the retorical question. There is no evidence any where that this witness knew. The best the state can do is ... (Court intervenes)

COURT : One need not lead evidence of what every witness that can possibly be called should know. That one need not lead.

MR BIZOS : Obviously not.

COURT : He is not a party to the case.

MR BIZOS : There is no evidence that this witness was in any place at any time when it was said that councillors houses would be stoned and burnt on the Monday morning.

COURT : The difficulty the state has is that the state I take it is going to argue that this witness had prior knowledge of the attack on the house at least of Mkhiwane and possibly others. If the state does not put it to this witness, how can the state argue that? The state is going

to/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

to argue it on the basis of deductions from certain facts that might be found to be proved. It has to be put. Otherwise your objection in the end will be "You never put it."

MR BIZOS : The objection obviously would have been made on that form, but what I submit with the greatest respect is that it cannot be put to witnesses affirmatively that they had knowledge or were party to a criminal conduct without there being evidence about it.

COURT : The state is going to allege that on the facts before the court one can make that deduction. Whether the state is correct, that is an entirely different matter but if it is going to be argued, at least is has to be put.

MR BIZOS : Well, if it is put on the basis .. (Court intervenes)

COURT : And I cannot at this stage determine how strong or weak the evidence is upon which the state will argue its case.

MR BIZOS : I realise that. I will withdraw the objection, but could the question be put on the basis that it is something that the state is going to argue and to be put affirmatively that there is evidence, because it may confuse the witness that somebody has given evidence that he himself knew about this.

HOF : Stel net aan die getuie dat u aan die einde van die saak die volgende gaan argumenteer. Wil hy daarop kommentaar lewer, behalwe as daar positiewe getuienis is.

MNR. JACOBS : Ek wil dit aan u stel dat ek gaan argumenteer aan die einde van die staat se saak dat u was te alle tye op 3 September 1984 bewus dat daar gaan aanvalle geloods word teen raadslede en raadseiendom en eiendom van raadslede.

Ek/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

-- Ek het geen so ꞌn kennis gehad nie.

En ek wil dit aan u stel dat ook op daardie 3de September moes u die geraas by die bushalte gehoor het en u het dit in werklikheid gehoor. Dit sal my argument wees aan die hof. -- Ek het nie die geraas gehoor nie.

En dan stel ek dit ook aan u, as ꞌn groot klomp mense die huis van mev. Mkhiwane aangeval het daarso, dan moes u ook die mense gehoor het toe hulle daardie huis aangeval en aan die brand gesteek het? -- Ek het ꞌn geraas gehoor van die breek van vensterruite en klippe. Ek het nie ꞌn persoon se stem gehoor wat ꞌn lawaai gemaak het daar nie.

En ek wil dit ook aan u stel dat my argument sal wees dat u was ook ontevrede en kwaad vir die raadslede, as gevolg van wat op daardie vergadering van 26 Augustus 1984 ten aansien van die raadslede daar gesê was? -- Nee, dit is nie so nie.

Was u nooit kwaad vir die raadslede en ontevrede met hulle nie? -- Ek het hoegenaamd geen rede gehad om ꞌn wrok teen die raadslede te hê nie. Al wat ek nie van gehou het nie, was die tipe werk wat hulle gedoen het en wat hulle uitgevoer het.

Jy het ook nie ontevrede gevoel oor die verhoging van die huishuur wat daar plaasgevind het nie? -- Ek het sleg gevoel daaroor.

Nie net sleg nie, jy was kwaad daaroor? -- Ja.

En jy het hierdie raadslede as verraaiers beskou? -- Hulle is.

En dit is nadat dit alles op daardie vergadering gesê is wat dit alles vir jou duidelik geword het? -- Nee, ek stem nie saam nie.

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

HOF : Maar is hulle nou verraaiers omdat hulle die huur verhoog het? -- Hulle is verraaiers omdat hulle die huur verhoog het en die omkoopgelde ontvang het om huise te verkoop.

MNR. JACOBS : En is dit ook so dat jy het die raadslede as die vyand, die "enemy" van die swart mense beskou in die woonbuurt? -- Ja.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : Kan u net verduidelik wat bedoel u as u sê hulle het omkoopgeld ontvang om huise te verkoop? -- Wat ek te hore gekom het, is dat ŉ sekere persoon Mkhiwane genader het met die oog daarop om ŉ permit te bekom vir sy suster om in die gebied te woon. Mkhiwane het van daardie persoon ŉ bedrag van R100,00 geëis om dit te kan bekom.

RE-EXAMINATION BY MR BIZOS : You told His Lordship that you would have taken part on this march on 3 September 1984 if you had been well? -- Yes.

Either as a result of what you heard at the meeting of the 26th or for any other reason, did you believe that you would be doing anything unlawful if you took part in this march? -- It did not occur in my mind that this was unlawful.

Or did you believe or think or know that any violent or unlawful act would be committed on the march that was to take place on 3 September which you were going to join if you were well? -- Nothing which included violence was ever mentioned to me prior to deciding to take part in the march and what occurred to me was that I will have to go with the people who will be taking the grievances across and therefore I will have to be part of the march.

I do not want you to please give us a list of what the councillors were doing or were supposed to have been doing from what you heard, but these names of "traitor" or

"sell-out"/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

"sell-out", taking bribes, enriching themselves at the expense of the people, did you hear these things for the first time at the meeting of the 26th or had you heard them before? -- I had heard this being mentioned before.

Did you believe the complaint - did you believe whether or not the complaints made against the councillors were justified or not? -- I accepted that to be justified.

Thank you, I have no further questions.

COURT : You stated that you heard that the Teachers Training College had been set afire? -- Yes.

When did you hear that? -- That was on the same day.

What was the time? -- An hour or half an hour after I became aware of what was happening at the Mkhiwane's residence I heard of this.

Did you go and look? -- No, I did not.

Not the whole day? -- No, I did not.

Do you know a lady called Elizabeth Namane? -- No, I do not know that person.

Paulina Namane? -- I do not know her either.

RE-EXAMINATION BY MR BIZOS : You say that you heard later on the same day about the college? -- Yes.

Are you sure that it was on the same day or was it possibly on a subsequent day?

COURT : Are you entitled to put the question that way? It was neutral when I put it, it was neutral when you put it the first time.

MR BIZOS : First of all I submit that his having heard about it is hearsay. Evidence is going to be led to be to the contrary and if there is a posssible explanation of a mistake in relation to the date I am entitled to examine it, but

I/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

I cannot press it because I submit with respect the hearsay itself cannot be taken account of, unless - I suppose you know the exceptions in Phipson are sometimes - I do not know.

COURT : So you cross-examine on the hearsay - you re-examine on the hearsay, because it cannot be taken account of.

MR BIZOS : This is right, but I want to assure Your Lordship in relation to this it is a matter of record that it only happened later that night, but I cannot take it any further.

NO FURTHER QUESTIONS.

MNR. JACOBS VERSOEK DAT GETUIE VERSKOON WORD, MAAR OP DIE GEBRUIKLIKE VOORWAARDES.

HOF DEEL GETUIE MEE DAT HY VERSKOON WORD, MAAR DAT HY GEREED MOET WEES OM VERDERE GETUIENIS TE KOM LEWER, INDIEN NODIG.

MR BIZOS : I did not want to object to one aspect, because - I did not want to object to something that was put to the witness in relation to the evidence of Brigadier Viljoen because Your Lordship stopped the question. I am sure that Your Lordship recalls the evidence. Brigadier Viljoen's evidence was that Sebokeng was quiet whilst he was there. He was receiving reports of trouble elsewhere in the Vaal and that the only place that he saw people being stopped and buses being stoned, was the terminus at Sebokeng and at every bus stop as was put by Mr Jacobs.

COURT : I had in mind that the place that the evidence was about was not near this witness's home.

MR BIZOS : That is correct.

COURT ADJOURNS.

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

COURT RESÛMES AT 14h00.

MARY ZULU: d.s.s. (Through Interpreter)

EXAMINATION BY MR BIZOS: Mrs Zulu do you live at 11250 Zone 7B in Sebokeng? -- Yes.

Are you now 56 years of age and widowed? -- Yes.

You are the mother of six children? -- Yes.

You are, are you presently unemployed? -- I am not employed.

Were you employed in 1984? -- Yes.

As what? -- Domestic servant.

Did you go to school? -- Not much.

How much? -- Sub-standard B.

Now do you belong to any church? -- Yes.

Which church do you belong to? -- Roman Catholic church.

And which congregation do you attend church at? -- Small Farms.

Now do you recall that on Sunday 26 August 1984 you went to a meeting? -- Yes.

How did you come to go to that meeting? What did you hear about that meeting before you went there? -- I received a note in which it was said that we must go to a meeting where we are going to discuss the rent.

And ...

COURT: Did you receive the note ...

INTERPRETER: She just said something softly which I could not hear. -- In this note what was said further was that we are going to discuss the increase on rent.

COURT: Was the note dropped at your house, did you pick it up or how did you get it? -- It was pushed under the door.

MR BIZOS: Do you know who left this note or who this note

was/....

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

was written by or who brought it to push it under your door? -- No I do not know.

Had you at that time ever heard of the VCA or the Vaal Civic Association? -- No.

And did you make any decision about this meeting, whether you should go or not? -- Yes I decided on going to this meeting.

Was your husband still alive at the time? -- Yes he was.

Was he in good health? -- He was sickly.

Was he working? -- No he was not working.

You have already told us that you were working as a domestic servant. What were you earning at the time? -- R5 per day.

Were you in permanent employment or just casual employment? -- I was permanently employed there for three days in a week.

Did anyone else in the house earn money at the time? -- No.

How many of you were living in the house? -- It was myself and my husband and three children.

Had your other children become independent? -- At that time two of these children were still attending school.

Of the three that were staying with you? -- Yes.

The other three were away from home? -- That is correct, they were staying all by themselves at different places.

How much was your rent? -- R50,06.

COURT: That is before or after the increase? -- Before the increase.

MR BIZOS: Were you and your husband and your children having an easy or a difficult time at the time? -- Not at all. We

did/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

did not have a good life.

Why did you decide to go to this meeting? -- It was because I was finding it difficult to afford the rent.

Did you go to church on that Sunday? -- Yes I did.

When the church finished what did you do? -- I just delayed on the yard, that is the premises of the church.

COURT: What time did the service start, your normal church service? -- It starts at 10h15.

MR BIZOS: And what time more or less did it finish? -- At 12h00.

And when you got out you told His Lordship that you saw people in the yard there? -- Yes.

What were these people doing in the yard? -- Those were the people who came out from the church I saw there.

Did they go away or did they continue standing? -- Some of those people left and some waited for the meeting.

What did you do? -- I am also one of the people who waited for the meeting.

And did you eventually go into the meeting? -- Yes.

Were you there from the beginning of the meeting? -- Yes.

And did you stay at this meeting until it finished or did you leave early? -- I remained at this meeting until the meeting finished.

COURT: When did it start, what time? -- At 14h00.

MR BIZOS: Did you wait outside for some time or did you go in right away?

COURT: Well she has already told us that she delayed in the yard.

MR BIZOS: Yes, well actually I am after something else

in/....

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

in an indirect way and did not want to be accused of leading. Did you go into the hall shortly after the church finished or did you just stay for some time in the yard? -- I delayed for some time in the yard.

Do you know why? -- The reason for that was that I was waiting for to go into that hall when the meeting was about to start.

COURT: Was the hall occupied or not? -- I noticed some people who were leaving the hall at the time I came out of the church as well.

MR BIZOS: Now you told us that you were at this meeting. Were there speeches made at this meeting? -- Yes.

Did you know any of the people that made speeches at this meeting? -- There was none of them who were known to me.

The allegation in this case is that at that meeting the speakers advocated violence should be used against the councillors personally and against their property. What do you say about that allegation? -- No.

Did any of the speakers say that the councillors should be killed? -- No.

Did anybody say that their property should be destroyed? -- No.

Had any such speeches been made what would you have done? -- I was going to be frightened and therefore was going to try and get myself away from there.

Now can you remember what some of the speakers said at this meeting Mrs Zulu? -- The speakers at this meeting were complaining about the increase on the rent.

What else did they say? What do you remember they said about these complaints? -- They also made mention of the

fact/...

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

fact that we are suffering and the councillors are not treating us proper.

Do you remember how the meeting started? -- Yes I do remember.

How did it start? -- By a hymn and a prayer.

Do you remember how the meeting finished? -- Yes I do remember.

How did it finish? -- It finished with the election of the committee members which will be serving in Zone 3.

Was anything sung at the end of the meeting? -- Yes.

What? -- Somebody got up and started singing with the arms stretched out. This person moved towards the stage.

Yes, and? -- I cannot quite remember what this person was complaining about in his grievances because there were quite a number of people with different reasons being given as grievances.

Yes. I think there may be a misunderstanding between the two of us. Was anything sung at the end of the meeting? -- Yes.

What was sang? -- Nkosi Sikelele Afrika.

Were the people wild with excitement at the end of the meeting, did they go about shouting and screaming at the end of the meeting? -- No.

Let us come back towards the beginning of the meeting. You have told us that there was a man who spoke about his grievances.

<u>COURT</u>: Yes but she has not said that that was at the beginning of the meeting.

<u>MR BIZOS</u>: Oh I beg your pardon then My Lord.

<u>COURT</u>: At a stage in the meeting.

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

MR BIZOS: At a stage in the meeting. After the prayer, sorry, after a prayer can you recall what happened? -- Yes I can.

What happened after the prayer? -- The increase on rent was discussed.

And do you remember who the first speaker was about the increase in rent? -- I do not know what the name of that person is.

And you say that he complained about the increase in rent. Can you remember any other detail that he spoke about? -- Yes what I remember this person said was that there were more problems to cater for by this person and the increase in rent was also adding on these problems, as a result he or she cannot afford to pay.

COURT: Mr Interpreter I think you should determine in advance whether it is a man or a woman.

INTERPRETER: As the Court pleases. -- It was a woman who spoke there. She is the one who uttered those words.

MR BIZOS: Yes. Can you recall whether anyone was stopped from speaking? -- Yes I can.

What do you recall of that? -- What was said was that this person must not speak because he was a councillor, and there was difference in opinions from the people because some were saying let this person speak so that we can hear what he says.

COURT: And others? -- The others were saying no he must not speak.

MR BIZOS: Yes and did he speak? -- No he sat.

Do you remember whether any decisions were taken at this meeting? -- Yes.

What decisions do you remember having been taken? --

The/....

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

The first one I know was that it was said we must stay away and not go to work.

When? -- People who can go are nurses, the police. The buses and taxis are not to operate, meaning that we must not go to work.

When were you not supposed to go to work, what day? -- What was said is that this was to happen on 3 September.

ASSESSOR (MR KRUGEL): Mrs Zulu, Mr Bizos I am sorry there is one thing I did not catch which she said. After the stay away from work, the decision to stay away from work she was asked what else. She said the police, what did you say about the police? What was decided about that? -- What I was saying was that the decision was taken that the nurses and the police could go to work but we are not supposed to go to work.

Yes, thank you.

MR BIZOS: And can you recall who spoke about not going to work on the 3rd? -- I do not know this person.

Was he young or old? -- It was a young person, a youth.

Was there any discussion as to what you were to do on the day on which you were not supposed to go to work? -- Yes another unknown person to me proposed that instead of just being home without going to work and doing anything else and in order not to make our employers feel bad about our staying away from work we must do something, namely that we march in order not to make them feel bad because they will know what the purpose of our staying away was.

So what would you do? -- We then felt well if we march we will have to march to Houtkop.

For what purpose? -- Taking to them our grievance about the increased rent.

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.